

ПОГОВОР

Није требало дуго чекати на другу књигу едиције *Савремена српска драма* у издању Музеја позоришне уметности и Удружења драмских писаца Србије. Прва књига изашла је крајем октобра 1998. године, а сада се читаоцима нуди нова збирка од пет драмских текстова наших еминентних писаца, у генерацијском распону од недавно преминулог Александра Поповића, чија се неизведена телевизијска драма *Трка с временом* овде први пут појављује пред лицем јавности, преко Слободана Стојановића и његове драме *Кућа на брду*, те Драгана Томића, са драмом савремене теме *Слава*, до Радомира Путника, чија се драма *Последњи ѿренуци краља Александра и краљице Драге* бави последњим сатом у животу овог краљевског пара, и Стевана Копривице и његовог познатог дела *Дуго ѿујовање у Јевроју*.

Реч је о пет писаца, не само различите генерацијске припадности, већ и различитих ауторских рукописа, те различитих жанровских и тематских опредељења. Постоји, међутим, нешто што бисмо могли назвати њиховим заједничким именитељем. Без обзира на различитост приступа (или, управо, с обзиром на то) сваки од ових аутора одсликава један карактеристични аспект несамерљиве целине што је твори животни, историјски, психолошки, менталитетски, политички склоп околности, из којих произилази судбина овог српског, јужно-словенског, балканског тла. Без обзира на то да ли су у питању сразмерно реалистичка, психолошки обојена дела, као што су *Кућа на брду* и *Слава*, фарсичко-гротескне стилизације, као што су *Трка с*

временом и *Дуго љушовање у Јевроју*, или историјско-биографска дуо-драма, попут *Последњих дана краља Александра и краљице Драге* – сваки од ових текстова рефлектује неки од аспеката наше колективне, националне судбине, што никако не умањује њихово опште-уметничко значење. Свако од ових драмских дела остварује неопходни спој појединачног и општег, што их, рекао бих, чини и чиниће их отпорним, како на просторне, тако и на временске дистанце.

Драма Александра Поповића, *Трка с временом*, представља парадигматичну, скоро надреалистичку фантазмагорију на тему наше, овдашње, “новокомпоноване” стварности. Мали људи, локални типови с периферије, из полусвета или из суседства, какве знамо из ранијих Поповићевих комада, овде су се преобразили у савремене мешетаре и бизнисмене. То су, дакако, гротескне, симболичке фигуре, зване Деда Меда, Баба Жаба, Тата Мата и тако даље, које, овога пута, не говоре познатом поповићевском мешавином периферијско-занатлијско-шатровачког и ко зна каквог све не жаргона, већ се служе исквареном српско-енглеском (боље рећи: америчком) језичком мешавином, карикираним језиком компјутера, интернета и спотова, синтетичким језиком краја двадесетог века.

У њиховом свету, а то је свет у којем и сами живимо, без обзира колико то заиста примећујемо, све је само једна сулуда гротеска. Све је изокренуто и изобличено, сва су мерила померена. То је земља чуда, и то је време чуда, на наш, заошијани, балкански начин.

Све форме живота претворене су у маркетинг и шоу-бизнис, све је сведено на профит и проценте и, разуме се, на трку с временом, временом које непрестано бежи, цури и измиче, јер су из њега исцурили сви есенцијални животни садржаји, с временом у оквиру којег се проценти и дивиденде бесконачно умножити или ће се изгубити све, а можда и сам живот. Девиза је, како каже један од јунака драме: “гала живот или смрт”. За сваки изгубљени секунд плаћају се пенали, а конто је у дебалансу. Због неповољног берзанског извештаја распадају се бракови. Све је само посао. Мода се мења на сваких дванаест сати. “Хоће ли потрошачи бити у стању да задовоље незајажљиве апетите произвођача”. Итд.

Уместо психологије, наилазимо на колективну психозу. Сви су проблеми решени, јер су сви претворени у један: како се домоћи

новца. У тој трци за новцем, плету се и расплићу бурлескне сцене, где се наоко прагматични науми претварају у фантастичне исходе. Окосница радње је производња, крађа и прекрађа музичке машине зване “биоенергетски синти-зглајзер”. Поповић о времену пише из њега самог. Његова машта креће се трагом спотова и видео-игара. Тако добијамо привидно наивну, хиперболичну причу, која даје истинитију слику духа времена, него што би то, можда, могао да учини прецизан реалистички поступак.

Кућа на брду Слободана Стојановића, дело је настало 1967. године. Писано је по обрасцу реалистичке, психолошке, породичне драме. Градећи драмске ликове, оцртавајући њихове судбине и преплићући њихове сукобе, Стојановић оцртава контуре једног од преломних тренутака у развоју нашег друштва. Од рата и револуције прошло је двадесетак година. Време је довољно за свођење многих судбинских рачуна.

На матрици распада породице, сукоба оца и синова, те симболичке слике потапања села и прекопавања гробова, покрећу се темељна питања о части и смислу жртвовања, манипулацији људском чашћу, своде се животни рачуни синова и оца на крају пута, прави се биланс промашених живота, на средокраћи између вере у идеале и стварности, која са том вером уме да се цинично поигра, па се, чак, чини се, са закономерношћу њоме цинично поиграва.

Стојановић уверљиво гради своје ликове, уграђујући их, постепено, у слику општих околности у оквиру којих се њихов живот одвија. Он то чини без експлицитности и директних исказа, он своје јунаке психолошки нијансира и зналачки сучељава њихове мотиве. Штавише, он успева да литерарно одбрани њихове емоције, тако да оне, упркос сентименталном набоју не делују ни тривијално, ни неуверљиво.

Хиљаду деветсто шездесет девете године, гледао сам *Кућу на брду* на сцени Београдског драмског (тада, Савременог) позоришта. У сећању су ми остале импресивне и снажно одбрањене глумачке емоције. Данас, имајући дело пред собом, после тридесет година, основни утисак тиче се, поново уверљивости емоција, које из њега зраче.

Шлогирани, самртни Титов генерал, Митар Дрен, лежи у свом великом, пустом, генералском стану. Чува га, послата из војне бол-

нице, докторка Весна, избеглица из Хрватске. Долази Ненад, генералов унук, млади београдски пацифиста. Затим Голуб, Ненадов стриц и генералов син, командант “српске гарде”, са хрватског ратишта, те, најзад, Маја, телевизијска водитељка и Ненадова девојка. Ето оквира, у којем се одвија Томићева драма *Слава*. Савремена драма, која се бави догађајима или рефлексом догађаја с почетка деведесетих година у Југославији, писана без историјске дистанце. Ова драма Драгана Томића доказ је да се и без те фамозне дистанце може написати дело засновано на литерарним претпоставкама, те на продубљеној психологији ликова, дело што рефлектује, како сложености и противречности друштвене ситуације, тако и индивидуалне координате, које ове ликове чине веродостојним и реалистички заснованим. На сведеном драмском простору, Томић успева да односима и сукобима јунака покаже драматичне противречности историјских збивања и да, у исто време, изгради индивидуалне, интимне сфере, у којима се сваки од ликова креће.

Сваки од ликова има прецизно постављене психолошке оквири и сваки од њих представља један од аспеката из којег можемо приступити ишчитавању слике стварности у којој смо се затекли. Користећи потпуно пресни материјал, Томић успева да не напише памфлет, и у томе лежи значајна врлина његовог дела.

Сучељавајући становишта сулудог, али потпуно уверљиво и без дистанце датог команданта српске гарде, који ратним патриотизмом компензује своје фрустрације, недомашености и младеначке инхибиције, са становиштима његовог самоувереног, а уствари несигурног синовца, који одбија да учествује, али, који, осим негације, нема шта да супротстави набујалим искључивостима што бију историјску битку без наде и без будућности, те са становиштима двеју жена, од којих једна носи бескорисно искуство и тврдокорност жртве, а друга жељу да, мимо свега, води свој обични, људски живот, Драган Томић, без жеље да доцира и пресуђује, затвара оквир своје драмске приче о судбини, која се на овај или онај начин, дешава свима нама.

Радомир Путник написао је, не тако давно, текст за телевизијску серију о династији Обреновића. Била је то занимљива и радо гледана прича, која је евоцирала драматичне тренутке наше повести с краја прошлог и почетка овог века, и изнела на светлост

дана многе заборављене ликове, протагонисте и жртве збивања узиданих и темеље историјске зграде, под чијим рушевинама данас живимо, преиспитујући своје погрешке и своје волунтаристичке процене.

Драма *Последњи дани краља Александра и краљице Драге*, дело је написано од “вишка” материјала преосталог после писања серије, и представља својеврсни, психолошки, интимистички закључак те велике епско-драмске творевине, тренутак свођења животних рачуна двоје протагониста.

Краљ Александар и краљица Драга налазе се сакривени у тајној одаји двора, док атентатори вршљају наоколо, тражећи их. Драмско време идентично је преосталом времену њихових живота. За отприлике један сат драмског и реалног времена, атентатори ће их наћи, те ће се њихова драмска и животна прича завршити. Ово временско поклапање доприноси драмској тензији, а преданост судбини трагичних љубавника и неуспешних краљевских супружника чини уверљивим препуштање сећањима и отвара простор за суптилно психолошко суочавање са контраверзама њиховог, већ прохујалог, живота, разстрзаног између љубави, амбиција, властољубља, државних интереса, дворских интрига, личних слабости и незрелости.

Исписујући дијалоге још увек заљубљеног краљевског пара, пред лицем смрти, Путник успева да буде сентименталан, али не тривијалан, успева да не пређе заводљиву границу кича, да слику одоса својих протагониста не учини црно-белом, већ да је моделује са оном сложеношћу и парадоксалним обртима, што од двоје несрећних љубавника чине два драмска карактера.

Неких десетак година, од раних осамдесетих до почетка деведесетих, *Дуго њујовање у Јевроју* Стевана Копривице, у режији Егона Савина и са Лазаром Ристовским у улози књаза Николе, било је, како се то каже, култна представа на сцени Београдског драмског позоришта. То је сатирична гротеска о апсолутној власти, схваћеној на балкански начин, и о још којечему.

Прича о књазу Николи, нарцису и самодршцу, који дели шаком и капом ордење, расписује порезе, поткупљује сердаре, гуши побуне, а од њихових вођа ствара послушнике и продане душе, узима зајмове, које не враћа, бави се демагошким политичким марке-

тингом, свађа се са Србијом, и тако даље, а, изнад свега, жели да се представи као европејац и да своју малу, источну деспотију на велика врата уведе у ту “Јевропу”, од које се, сваким даном, у сваком погледу, све више удаљава, представља, како драмско збивање чврсто ситуирано у времену, тако и ванвременску параболу о нашим механизмима власти, што надживљују епохе и идеологије. О нашем менталитету, издајама и гложењима, недомашеностима и произвољностима, наличју наших митова о чојству и херојству, о левантинској притворности, о манипулацији, о ибијевској спрдњи, о поигравању светињама и циничном релативизовању вредности.

Сви ови мотиви, дати кроз бројне ликове, скициране потезима прецизне типологије, уткани су у ефектно склопљену, динамичну драмску игру, у чијем центру, као *spiritus movens*, стоји велика, гротескна фигура књаза Николе, парадигматичног демијурга при вида и продавца балканске магле.

Без обзира на императив уздржљивости пред поривом да се речима ламентације изрази општа друштвена и културна ситуација у којој живимо, сада и овде, ваља истаћи да, у овом времену посрнућа, како материјалног, тако моралног и духовног, настојање Музеја позоришне уметности и Удружења драмских писаца да јавности прикажу и сачувају значајна и карактеристична дела савремене српске драмске литературе представља напор вредан сваке пажње и трајно остварење, које се одлаже у ризницу националне баштине.

Миладин ШЕВАРЛИЋ